

PRILOG TROGIRSKOJ SFRAGISTICI

Ivo Babić

Dotjeranim oblicima i značenjima učvorenim prema preciznom ikonografskom programu, pečatnjaci, odnosno njihovi otisci-pečati, očituju u sebi nabijene denotacije i konotacije razdoblja u kojima su nastali. Pečat uostalom, već po samoj svojoj funkciji — ovjeravanje isprava — ima izuzetno značenje, on u stvari fetišizira u vizualno sažetoj formi društvenu moć koju otiskuje.¹ Metalni pečatnjaci očituju same vrhunce toreutičkih vještina, pogotovu oni izrađeni u plemenitim metalima, pa su tako relevantni objekti za proučavanje tokova povijesti umjetnosti.²

U ovom prilogu opisat ćemo tri trogirski pečatnjaka: dva komunalna i jedan kaptolski. Na njih se dosad tek usputno osvrtao, bez detaljnijih analiza i opisa, pa tako nije ni uočena njihova iznimna kulturno-historijska vrijednost, to više jer su sačuvani pečatnjaci iznimno rijetki.

1. U Muzeju grada Trogira izložen je mjedeni komunalni pečatnjak promjera 4,9 cm, (inv. br. 46). Dosad nije bila objelodanjena njegova fotografija.³ Unutar kružnog vijenca koji čini okvir pečatnjaka teče trošan natpis, upisan naravno u negativu, u zrcalnoj projekciji: + SIGILL. COMMVNIS CIVITATIS TRAGVRIENSIS.* Unutar kruga prikazane su gradske zidine-grad s tornjevima, te rastvorena gradska vrata. Na vratnicama kao i na samim vratima naziru se urezani znakovi, na vratnicama je očito da su to slova, vjerojatno invokacije gradskog zaštitnika sv. Ivana, moguće abreviature od Sanctus Joannes Traguriensis. Figuralna kompozicija duboko je urezana u metalnu masu sa stupnjevito uvučenim ploham, što je još očitije u samom otisku — pečatu s istaknutim hijerarhiziranim volumenima nekoliko planova gradskih zidina i kula, s dugim tunelom gradskih vrata. Vizualne mikroritmove stvaraju urezane linije koje naznačuju nanizane redove kamenja u gradskim zidinama. Tema gradskih zidina, simbola samog grada, njegove sigurnosti, vrlo je česta u srednjovjekovnoj komunalnoj heraldici i sfragistici. Sam grb na ovom pečatu nema dovoljno distinktivnih

* Koristim se prilikom da zahvalim dru Anđelku Badurini (Zagreb) na pomoći u čitanju ovog natpisa koji datira u XIII—XIV stoljeće.

heraldičkih elemenata, ako nisu izbrisani upotrebom, pa se tek po natpisu prepoznaje da se radi o biljevu trogirске komune. U prikazu zidina ne prepoznajemo elemente u kojima bi se očitovali odrazi konkretne urbanističko-topografske situacije, onodobni izgled Trogira.⁴ Stoga nas simetričnost, stereometrijsko stupnjevanje ploha, sa slojevitim doživljajem prostora upućuje na romaničku figuraciju, pa stoga datiramo ovaj pečatnjak u XIII stoljeće.

2. U Muzeju grada Trogira izložen je mjedeni komunalni pečatnjak promjera 4,3 cm (inv. br. 47).⁵ U okviru, u kružnom vijencu, je natpis: + SIGL-LVM IN VSV COIS CIVITATI TRAGVRIL. Pod prikazom grada je i natpis: T.I.S. abreviature od Sanctus Joannes Traguriensis. Slika grada predočena je plohom zidina, s dva tornja, između kojih se izdiže zvonik. Na rastvorenim je gradskim vratima lik biskupa sa štapom u rukama. Nad vratima je u krugu naznačen sitni znak mletačkog krilatog lava — sv. Marka. Između tornja i zvonika urezana je šesterokraka zvijezda. Za razliku od spomenutog starijeg komunalnog pečatnjaka ovaj predstavlja razvijeniji heraldički oblik s distinktivnim elementima svojstvenim trogirskom grbu; to su zvijezda, zvonik katedrale i lik samog nebeskog zaštitnika — biskupa Ivana koji će se ponavljati na svim kasnijim gradskim grbovima i pečatima.⁶ Iako je zvijezda čest element u heraldičkoj leksici, ovdje je ona vezana uz lokalnu trogirsku situaciju, uz životopis sv. Ivana, u kojem se spominje čudesni povratak ukradenih svećevih moći praćenih pojavom zvijezde repatice.⁷ Likovi svetaca gradskih zaštitnika česti su na komunalnim grbovima i pečatima; ovdje su očit atributi biskupa — mitra na glavi i štap u ruci. Zvonik vjerojatno odražava elemente konkretne situacije: naime, dok su na kasnijim grbovima na prepoznatljiv način prikazana tri kata zvonika katedrale, ovdje su prikazana samo dva, dakle radi se o stanju prije gradnje trećeg manirističko-baroknog kata. Simbolika grba sažima mentalnu sliku srednjovjekovnog grada, — sigurne gradske zidine, zvonik izraz prestiža i gradske moći učvršćene i sakralnim zagovorima nebeskog zaštitnika.⁸ Čitava kompozicija ima grafička obilježja s linijama izvučenim skicoznom lakoćom, bez insistiranja na prostornim slojevima. Mekoću naglašava i asimetrija kompozicije, u čemu prepoznajemo obilježja gotičke figuracije. Elementi za dataciju jesu naznaka mletačkog lava; dakle, radi se o razdoblju u kojem je Trogir u mletačkoj vlasti, nakon 1420. god., kao i oblik slova, pisanih humanističkom kapitalom s gotičkim reminiscencijama, po čemu taj pečat datiramo oko sredine XV stoljeća.

3. U riznici trogirске katedrale izložen je srebrni kaptolski pečatnjak u obliku mandorle (duža os 7,3 cm; kraća os 4,8 cm). Dosad je bio objavljivan njegov crtež ali ne i fotografija.⁹

U okviru naznačenom perlastim ukrasima teče natpis: + S. NOVVM CAPITVLI ECLESIE TRAGVRIENSIS. Unutar okvira prikazan je sv. Lovre pored kojeg sa svake strane s voštanicama u ruci kleči anđeo. U donjem odijeljenom polju prikazan je sitni lik biskupa u ikonografskoj perspektivi. Linijom koja dijeli dva polja naglašena je, kao i hijerahijom po omjerima, razlika između sakralnog u gornjem i profanog u donjem dijelu. Svećev lik naglašen je gotičkim trilobastim okvirom, središnjim polo-

Pečat trogirске komune iz XIII—XIV st., Muzej grada Trogira

žajem, te plastičnošću prikaza, duboko urezan u srebru, odnosno istaknut u otisku. Osim uobičajenih atributa, karakteristične odjeće i roštilja u ruci, prepoznavanje njegova lika potvrđuje i natpis sa slovima u dva reda, u kojem je naznačeno njegovo ime u skraćenom obliku: S. LAU
RENT'

Oblik samog pečatnjaka, vitičasta lakoća okvira iznad svečeve glave, izduženost krila klečećih anđela, unatoč zdepastom i krutom liku sv. Lovre, pokazuje zajedno s ostalim detaljima, od oblika slova pa dalje, sve odlike gotičke figuracije. Poetika ovog pečatnjaka-umjetnine zasniva se, naravno, na mogućnostima samog materijala-srebra. Zamjetljiv je kontrast između izgladenih, blještavih ploha — okvir sa slovima, polje oko svečeva lika,

Pečat trogirske komune iz XIII st., Muzej grada Trogira

suprotstavljenih grafički detaljiziranim površinama — krila anđela, prostor oko klečećeg biskupa.

Osim visokih estetskih razina koje su ovdje dosegnute, važnost pečatnjaku daje njegovo značenje: radi se o daru hrvatsko-ugarske kraljice Marije, kćeri Ludovika Anžuvinca i Jelene Kotromanić. Poznat je i tekst isprave-regale privilegium Sigilli Capitularis, izdan 1383. god. u kojem se daje opis pečatne slike: »... in quo ymagines infrascripte, videlicet ipsius Beati Laurentii martiris tenens craticulam in manu in habitu Levitarum, ac duorum Angelorum a dextris et sinistris ypsius ymaginis beati Laurentii flexis genibus cereos in manibus gestantes ac inferius circa pedes ipsius

ymago unius episcopi induta pontificalibus, et flexis genibus tenens baculum pastorem in manu, sculpte habenatur . . .⁴⁰ O tom kraljevskom daru piše u XVII stoljeću trogirski povjesničar P. Andreis;⁴¹ tekst isprave donosi u XVIII stoljeću D. Farlati;⁴² pečatnjak kao umjetninu uočio je tek u XIX stoljeću R. Eitelberger, ali on je ne dovodi u vezu sa spomenutom ispravom, pa tako nije mogao naglasiti njeno kulturno-historijsko značenje;⁴³ I. Delalle smatrao je pečat darom kraljice Margarite, žene Bele IV;⁴⁴ C. Fisković nabraja pečat među umjetninama u trogirskoj riznici koje lokalna tradicija prepoznaje kao darove Jelene Kotromanić.⁴⁵ Začudo, osim davno objavljene isprave i crteža, do danas ovaj dragocjeni pečatnjak-umjetnina nije zauzeo odgovarajuće mjesto u inventaru naše kulturne baštine.

Pečat kaptola trogirske katedrale iz XIV st., poklon ugarsko-hrvatske kraljice, Riznica trogirske katedrale

BILJEŠKE

¹ V. npr. Jacques Le Goff, Srednjovekovne civilizacije Zapadne Evrope, Beograd 1974, str. 829. Usporedi i monografski rad P. Anđelića, Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1970.

² O pečatima kao umjetninama usporedi npr. *P. Toesca*, *Storia dell'arte italiana*, vol. I, Torino 1927, str. 1122—1125.

³ Stare trogirске pečate opisuje *G. Lucio*, *Delle memorie di Tragurio*, Venezia 1683, str. 535—536; *I. Delalle*, *Trogir*, Trogir 1936, str. 52, spominje da je od jednog antikvara u Bologni otkupljen stari trogirski pečat; vjerojatno se radi upravo o ovdje spomenutom pečatnjaku.

⁴ Ponekad grbovi odnosno pečati odražavaju konkretnu prostornu situaciju, npr. pečati Nina, Zadra ili npr. grb Splita; v. *I. Petricioli*, *Prilog zadarskoj sfragistici*, *Radovi*, Fil. fak. u Zadru, 4/1972, str. 117; isti: *Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjeg i novog vijeka*, *Povijest grada Nina*, Zadar 1969, str. 305, sl. 2; *C. Fisković*, *Najstariji kameni grbovi grada Splita*, *Vjesnik Hrv. arh. društva*, N. s. XVII/1936, str. 183—194; *G. Čremošnik*, *Dubrovački pečati srednjeg vijeka*, *Anali Historijskog instituta JAZU*, god. IV—V, Dubrovnik 1955—1956, str. 31.

⁵ Fotografija ovog pečatnjaka donosi se u *B. Kojić—R. Barbalić*, *Ilustrirana povijest jadranskog pomorstva*, Zagreb 1975, str. 78.

⁶ Trogirski grb v. kod *F. Heyer von Rosenfeld*, *Der Adel des Königsreich, Dalmatiens*, Nürnberg 1871, Bd. IV 3-taf. III; *C. Iveković*, *Dalmatiens Architectur und Plastik*, Wien 1977, Ersten Band, u tekstu str. 5, 8, 28; *I. Delalle*, *Trogir*, Trogir 1936, crtež na koranicama.

⁷ Zvijezda se javlja na grbovima mnogih gradova v. npr. *B. Zmajčić*, *Heraldika*, Zagreb 1971, T XIX—XXI. *Životopis sv. Ivana trogirskog*, v. u knjizi *Legende i kronike*, *Splitski književni krug*, Split, 1977, usporedi bilj. 28. na str. 99.

⁸ Na mnogim dalmatinskim pečatima susrećemo kombinaciju takozvanog monumentalnog i hagiografskog pečata. Tako je lik sv. Mihovila nad zidinama prikazan u pečatu Šibenika, sv. Duje u kaptolskom pečatu Splita, sv. Vlaha nad Dubrovnikom na komunalnom pečatu, sv. Marko nad gradom na pečatu Korčule; v. *Zbornik o 900. obljetnici Šibenika*, Šibenik 1976, prilog uz rad *F. Dujmovića*, *Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409. god. br. 9 i 10*; *I. Ostojić*, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975, str. 42; *A. Ivić*, *Stari srpski pečati*, *Novi Sad* 1910, tabl. VIII, sl. 48; *V. V. Vukasović*, *Sredovječni pečat grada Korčule*, *Viestnik Hrvatskog arheološkog društva*, 9/1887, 1, 31.

⁹ Crtež donosi *R. Eitelberger*: *Mittelalterliche Kunstdenkmale Dalmatiens*, Wien 1884, fig. 89; isti crtež donosi se i u *Archivo storico per la Dalmazia*, anno II, vol. III, Roma 1927, str. 14 (42) tek kao ilustracija; isti crtež donosi na koranicama *I. Delalle* u navedenom djelu.

¹⁰ Tekst prema *Codex diplomaticus*, svezak XVI, Zagreb 1976, str. 363, doc. br. 288. Originalna isprava čuva se u Arhivu stolnog Kaptola u Trogiru, inv. 110.

¹¹ *P. Andreis*, *Povijest grada Trogira*, I, Split 1977, str. 118, spominje pečatnjak koji su kraljice Jelena i Marija dostavile kaptolu.

¹² *D. Farlati*, *Illyrici sacri tomus quartus*, Venetia 1769, str. 393—394.

¹³ *R. Eitelberger*, n. d. str. 89.

¹⁴ *I. Delalle*, n. d. str. 66.

¹⁵ *C. Fisković*: *Umjetničke veze između Mađarske i Dalmacije u srednjem vijeku*, *Mogućnosti*, god. XII, br. 4—5, Split 1965, str. 498.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DES SCEAUX DE TROGIR

Ivo Babić

L'auteur étudie trois sceaux médiévaux de Trogir, deux communaux et un capitulaire, auxquels on ne s'est pas référé sérieusement jusqu'ici, de sorte que leur exceptionnelle valeur culturo-historique n'a pas été observée. Le premier est un sceau communal en bronze portant une inscription qui date du XIIIe. et

une représentation des murs d'enceinte de la ville, avec les tours et les portes de ville ouvertes à deux battants, mais sans expression de la situation urbanistico-topographique concrète de Trogir.

L'autre sceau communal en bronze représente une forme héraldique plus développée avec les propres éléments distinctifs des armoiries de Trogir: étoiles, murs d'enceinte avec tours, clocher de la cathédrale, effigie de Saint Jean de Trogir. Au-dessus des portes se trouvent les armoiries avec la représentation du lion de Venise, et on peut les dater du milieu du XVes., car Trogir se trouve sous la domination vénitienne depuis 1420.

Le troisième sceau est le sceau capitulaire en argent en forme d'amande, avec inscription et effigie de Saint Laurent entouré d'anges; la représentation du saint ressort dans un cadre gothique trilobé. Ce sceau est un cadeau de la Reine hongaro-croate Maria, fille de Louis d'Anjou, Roi de Hongrie, et de Jelena (Hélène) Kotromanić. On connaît également le texte du document qui date de 1383 et donne la description de l'empreinte du sceau.